

Załącznik 2.

**Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza
w Częstochowie**

Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej
Zakład Edukacji przez Sztukę

Ewa Piwowarska

Autoreferat -opis dorobku i osiągnięć naukowych

Częstochowa 2019

Spis Treści

1.	IMIĘ I NAZWISKO	3
2.	POSIADANE DYPLOMY, STOPNIE NAUKOWE – Z PODANIEM NAZWY, MIEJSCA I ROKU ICH UZYSKANIA ORAZ TYTUŁU ROZPRAWY DOKTORSKIEJ	3
3.	INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU W JEDNOSTKACH NAUKOWYCH	4
4.	WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA* WYNIKAJĄCEGO Z ART. 16 UST. 2 USTAWY Z DNIA 14 MARCA 2003 R. O STOPNIACH NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ O STOPNIACH I TYTULE W ZAKRESIE SZTUKI (DZ. U. 2016 R. POZ. 882 ZE ZM. W DZ. U. Z 2016 R. POZ. 1311.)	5
4.1.	Tytuł osiągnięcia naukowego (autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy)	5
4.2.	Omówienie celu naukowego w pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania	5
5.	OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO – BADAWCZYCH	12
5.1.	Ogólna charakterystyka działalności naukowej	12
5.2.	Działalność dydaktyczna	17
5.3.	Działalność związana ze współpracą międzynarodową	18
5.4.	Działalność organizacyjna i społeczna (środowiskowa)	20
5.5.	Zdobyte doświadczenie zawodowe, ukończone w ramach podnoszenia kwalifikacji studia oraz działalność artystyczna	22
5.6.	Nagrody i wyróżnienia	23

1. IMIĘ I NAZWISKO

Ewa Piwowska

---

2. POSIADANE DYPLOMY, STOPNIE NAUKOWE – Z PODANIEM NAZWY, MIEJSCA I ROKU ICH UZYSKANIA ORAZ TYTUŁU ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Rozprawa doktorska

Uniwersytet Opolski, Opole, Wydział Historyczno-Pedagogiczny

Tytuł rozprawy doktorskiej: **Przemiany w edukacji plastycznej uczniów szkoły podstawowej XIX i XX wieku.**

Promotor w przewodzie doktorskim: prof. zw. dr hab. Stanisław Gawlik, Uniwersytet Opolski

Recenzentami w przewodzie doktorskim byli:

Prof. dr hab. Monika Kamińska, Uniwersytet Opolski

Prof. dr hab. Benon Bromberek, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań

Nadany tytuł: Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki -2000 r.

Obrona pracy magisterskiej

Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Częstochowa, Wydział Humanistyczno-Pedagogiczny

Tytuł rozprawy magisterskiej: **Analiza porównawcza prac plastycznych dzieci w wieku 7-9 lat środowiska miejskiego i wiejskiego ze szczególnym uwzględnieniem problemów kolorystycznych.**

Promotor pracy magisterskiej: prof. dr hab. Andrzej Niekrasz

Nadany tytuł: Magister wychowania plastycznego - 1985 r.

3. INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU W JEDNOSTKACH NAUKOWYCH

Zatrudnienie w jednostkach naukowych

- 1990-2000 -nauczyciel akademicki, pracownik naukowo-dydaktyczny,
Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie
(do 2018 r. Akademia im. Jana Długosza, obecnie: Uniwersytet
Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza),
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej,
Zakład Edukacji przez Sztukę
- 2000-2018 -nauczyciel akademicki, pracownik naukowo-dydaktyczny,
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
(obecnie: Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza)
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej,
Zakład Edukacji przez Sztukę
- 2018 do dzisiaj -nauczyciel akademicki, pracownik naukowo-dydaktyczny,
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej,
Zakład Edukacji przez Sztukę

**4. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA* WYNIKAJĄCEGO Z ART. 16
UST. 2 USTAWY Z DNIA 14 MARCA 2003 R. O STOPNIACH
NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ O STOPNIACH
I TYTULE W ZAKRESIE SZTUKI (DZ. U. 2016 R. POZ. 882 ZE ZM.
W DZ. U. Z 2016 R. POZ. 1311.):**

**4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego (autor, tytuł publikacji, rok wydania,
nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy):**

Autor: Ewa Piwowarska

***POZNAWANIE I RYSOWANIE BRYŁ PRZEZ DZIECI W WIEKU 3-9 LAT - UJĘCIE
PROCESUALNE I EDUKACYJNE***

Częstochowa 2019

Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza,
ss. 289 (ISBN 978-83-7455-597-5)

Recenzenci wydawniczy:

prof. zw. dr hab. Józefa Bałachowicz, Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

prof. dr hab. Anna Klim-Klimaszewska, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
w Siedlcach

**4.2. Omówienie celu naukowego w pracy i osiągniętych wyników wraz z
omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.**

Cel naukowy w pracy

„*Poznanie i rysowanie brył przez dzieci w wieku 3-9 lat - ujęcie procesualne i edukacyjne*” jest pozycją, którą wskazałam jako znaczącą w przewodzie habilitacyjnym.

Zauważalny wzrost zapotrzebowania na ludzką twórczość i inicjatywę, na umiejętność myślenia, a także współdziałania¹, obliuguje do poszukiwania nowych, bardziej efektywnych i innowacyjnych rozwiązań odnoszących się do współczesnych sposobów nauczania.

W konstruktywistycznym modelu nauczania już na poziomie edukacji elementarnej istotne jest efektywne osiągnięcie przez dzieci kompetencji w zakresie spostrzegania, selekcjonowania bodźców, zapamiętywania oraz rozumowania. W konsekwencji ważna jest synchronizacja ogólnego poziomu rozwoju psychicznego dziecka z rozwojem percepcji wizualnej, gdyż zależność ta ma przełożenia na podejmowane działania².

Ten ważny proces poznawania świata, będący wynikiem zaspokajania naturalnej u dzieci ciekawości, rozpoczyna się od obserwacji i działania na przedmiotach. Obserwacja przedmiotów znajdujących się w najbliższym otoczeniu, a także wspieranie tego typu

¹ J. Bałachowicz, *Style działań edukacyjnych nauczycieli klas początkowych. Między uprzedmiotowieniem a podmiotowością*, Warszawa 2009, s. 15.

² H. Spionek, *Zaburzenia psychoruchowego rozwoju dziecka*, Warszawa 1965, s. 128-129, 263.

działalności poprzez różnego rodzaju czynności selekcjonowania pozyskanych danych, wyodrębniania i ich porównywania, czy też prowadzone wnioski – sprzyjają nabywaniu wiedzy rzeczowej wykorzystywanej w coraz bardziej złożonych działaniach.

Poszukiwanie sposobów postępowania wspierających nauczanie, dla których istotne jest aktywizowanie zmysłów, wydaje się kluczowym kierunkiem dociekań. Wg J.S. Brunera, dla rozwoju poznawczego³ i procesu uczenia się istotne są, po pierwsze, kompetencje sprawności enaktywnych, dla których ważne jest manipulowanie obiektami oraz rozwój świadomości przestrzennej, po drugie – kompetencje sprawności ikonicznych, odpowiedzialne za rozpoznawanie wzrokowe, zdolność porównywania czy też wskazywania różnic, oraz – po trzecie – kompetencje sprawności symbolicznych, obejmujące rozumowanie abstrakcyjne, dla którego kluczową rolę odgrywa język⁴.

Ciekawym obszarem poznania, które wykorzystane zostało w zrealizowanym projekcie, jest rozwój doświadczeń dzieci, a także wykonywanie przez nie czynności opartych na analizie i syntezie wzrokowej. Uzyskanie przez dzieci jak najwyższego poziomu funkcji analityczno-syntetycznych w zakresie analizatora wzrokowego wpływa na wzrost umiejętności percypowania otoczenia oraz zachodzących w nim relacji przyczynowo-skutkowych i przestrzennych. Sytuacja ta utwierdza w przekonaniu, jak ważna jest wiedza dotycząca działań edukacyjnych, które mogą wpłynąć na zsynchronizowanie ogólnego poziomu rozwoju psychicznego z rozwojem percepcji wizualnej, tak potrzebnej podczas wykonywanych przez dzieci codziennych czynności i szkolnej nauki.

Niniejsze opracowanie poświęcone zostało graficznym przedstawieniom obserwowanych przez dzieci form przestrzennych i składa się z trzech zasadniczych części. Pierwszą z nich, wprowadzającą tworzą trzy rozdziały prezentujące wiedzę odnoszącą się do teoretycznych założeń nabywania w procesie edukacyjnym doświadczeń w poznawaniu i aktywizowaniu zmysłu obserwacji oraz tworzenia zapisów plastycznych będących wynikiem obserwacji lub odwzorowaniem z pamięci. W pierwszym z nich przedstawiłam historycznie uwarunkowane szkolne doświadczenia związane z poznawaniem i aktywizowaniem zmysłów, doświadczenia bardzo ważne dla współczesnej wiedzy będącej rezultatem połączenia ludzkich sił i właściwości specyficznych rzeczywistości (naturalnej, praktycznej i społecznej). Problematyka kolejnego rozdziału pierwszej części dotyczy umiejętności odbioru informacji na drodze percepcji wizualnej (widzenie przestrzenne, wrażenia barwne). W odniesieniu do aktywności rysunkowej i obserwacyjnej dzieci, jako tematu wiodącego w niniejszym opracowaniu, sięgnęłam do określenia aktu poznawczego, dla którego ważną rolę odgrywa uwaga, pamięć i myślenie. Zawartość rozdziału trzeciego stanowi wprowadzenie w zagadnienia dotyczące twórczości i odtwórczości. Omówiłam w nim dotychczasowe badania dotyczące twórczości rysunkowej dzieci, będącej plastycznymi zapisami treści, naturalnym dokumentem rosnącej wiedzy o świecie. Kolejna część (rozdział 4) poświęcona jest metodologii prowadzonych badań, natomiast w części trzeciej – empirycznej – opisałam wyniki, na podstawie których przeprowadziłam wnioski.

Sens poszukiwania sposobów wprowadzania dzieci w obszar obserwowania bryłowości przedmiotów oraz działań z użyciem brył, wywodzący się z paradygmatu konstruktywistycznego przyjmującego znaczenie doświadczenia dla konstruowania wiedzy, znaczeń a także dociekania prawidłowości, skłonił mnie do zastanowienia się nad:

- zależnościami pomiędzy działaniami aktywizującymi zmysł obserwacji przedmiotów i kształtowaniem przez dzieci przestrzennych konstrukcji a umiejętnościami tworzenia

³ U. Szuścik, *Znak werbalny i znak graficzny w twórczości rysunkowej dzieci*, Katowice 2006, s. 80–85.

⁴ A. Brzezińska, *Jerome S. Bruner: prekursor kształcenia wspomagającego rozwój*, w: J. Bruner, *Kultura edukacji*, Kraków, s. 38.

zapisu graficznego brył, będącego jednym ze wskaźników rozwoju wyobraźni przestrzennej oraz

- czynnikami sprzyjającymi wzrostowi postępu w tego rodzaju aktywności.

W wyniku niewystarczających narzędzi aktywizujących zmysł obserwacji, uznałam że zaistniała potrzeba pobudzenia umiejętności prowadzenia przez dzieci wnikliwych obserwacji, z czym wiąże się efektywność ich uczenia oraz kultura graficznego wyrażania trzeciego wymiaru. Udokumentowanie wiedzy dotyczącej rosnącej z wiekiem dzieci świadomości widzenia form przestrzennych i ich rejestrowania środkami plastycznego zapisu, stało się potrzebą poznania naukowego, dla którego za cel badawczy o charakterze poznawczym przyjąłm ustalenie sposobów przedstawiania przez dzieci w wieku 3-9 lat za pomocą zapisu graficznego, zróżnicowanych w kształtach i kolorach brył geometrycznych podlegających obserwacji (bezpośredniej i pośredniej) oraz określenie znaczenia edukacyjnych sposobów wspierania doświadczeń poznawczych dzieci z użyciem brył, dla rozwoju umiejętności tworzenia ich graficznych zapisów. Założyłam, że dla przebiegu zachodzących, dynamicznych zmian w rozwoju rysunków, będzie można wyznaczyć charakterystyczne etapy dotyczące rodzajów tworzenia przez dzieci w kolejnych grupach wiekowych, zapisów plastycznymi środkami wyrazu form przestrzennych znajdujących się w zasięgu wzroku obserwatora i poza jego zasięgiem (rysunek poobserwacyjny).

Opracowanie zarysu części metodologicznej projektowanych badań jest konsekwencją sformułowanego tematu koncentrującego się wokół poznawania i tworzenia przez dzieci graficznych zapisów brył. Z uwagi na zasadniczy cel prowadzonych badań, jakim jest ustalenie sposobów rysowania przez dzieci obserwowanych brył oraz czynności edukacyjnych sprzyjających rozwojowi tej umiejętności, przewidzianym przedmiotem zainteresowania stał się proces zmian formy tworzonych przez dzieci -w kolejnych etapach rozwojowych- graficznych zapisów brył. Założyłam, że w konsekwencji dla wyznaczonego w badaniach celu, stanie się możliwe:

- wskazanie charakterystycznych modeli rysowanych przez dzieci brył podlegających obserwacji,
- określenie zakresu zachodzących w rysunkach zmian, pod wpływem wprowadzanej zróżnicowanej kolorystyki brył (jednobarwne, wielobarwne), sposobów prowadzenia obserwacji oraz nabywanych doświadczeń poznawczych (obserwacja, działania z użyciem brył).

Ze względu na mocne powiązanie pedagogiki z praktyką -co znajduje swoje odniesienie w paradygmacie pedagogiki zorientowanej humanistycznie- przyjąłm, że zebrane dane podstawowe, powinny znaleźć odniesienie w działaniach edukacyjnych. Analiza treściowa i formalna w połączeniu z interpretacją kontekstualną materiału badawczego miały wnieść nową wiedzę przydatną w praktyce.

Założyłam, że prześledzenie rozwoju dokumentowanych (rysunek) kształtów, barw i dominujących w danej grupie wiekowej typów przedstawień (płaskie, przestrzenne), a szczególnie umiejętności i rodzącej się potrzeby uwzględniania trzeciego wymiaru obserwowanych obiektów, dostarczą -na podstawie zgromadzonych danych empirycznych- wiedzy dotyczącej rozwiązań graficznie przedstawianych przez dzieci obserwowanych brył. Przyjąłm, że znalezienie odpowiedzi na postawione problemy badawcze może dostarczyć nowych informacji o sposobach postrzegania otaczającego świata przez dzieci, dla których tak istotna jest działalność poznawcza prowadzona na konkretnych przedmiotach. Stąd sformułowanym problemem reprezentującym ogólny aspekt obszaru badawczego, stało się pytanie: Jakie z wiekiem oraz pod wpływem wprowadzonego czynnika pedagogicznego (obserwacja, działania z użyciem brył) zachodzą zmiany w umiejętnościach rysowania przez dzieci w wieku 3-9 lat obserwowanych brył geometrycznych? Problem ogólny umożliwił rozbić podjętego tematu badawczego na pytania szczegółowe dotyczące: zmian

zachodzących w sposobie rysowania obserwowanych brył geometrycznych, czynników różnicujących działania plastyczne dzieci (kolorystyka brył, sposób prowadzenia obserwacji) które przyczyniają się do wzrostu umiejętności graficznego zapisu brył, w tym trzeciego ich wymiaru a także wpływu prowadzonych przez dzieci aktywności wspieranych doświadczeniami poznawczymi, takimi jak obserwacje i działania z zastosowaniem brył, na umiejętność ich rysowania.

Należąca do klasycznych technik badawczych w pedagogice, analiza wytworów jakimi w prowadzonych badaniach były rysunki, dotyczyła umiejętności graficznego przedstawiania przez dzieci 3 do 9-letnie obserwowanych brył. Zgromadzony materiał badawczy jest adekwatny dla ustalenia: zmian w rysowanych przez dzieci bryłach geometrycznych oraz znaczenia ich kolorystyki i prowadzonych obserwacji dla umiejętności tworzenia ich graficznego zapisu. Ten rodzaj zebranych obrazkowych wytworów działania dzieci, jako źródeł danych bezpośrednich, pierwotnych⁵, będących przedmiotem rozważań i dociekań, ze względu na pochodzenie, zalicza się do intencjonalnie tworzonych, a więc powstałych z zamiarem poddania ich analizie naukowej. Analiza formalna (jakościowa) i ilościowa dokumentów, jako techniki badawcze, pozwoliły na prześledzenie zewnętrznej formy wytworów-rysunkowych modeli brył (pod kątem: kształtu, koloru, trzeciego wymiaru) oraz liczebności ich charakterystycznych cech występujących w obrazach tworzonych przez kolejne grupy wiekowe dzieci. Dla planowanego postępowania badawczego istotna była prowadzona przez dzieci aktywność rysunkowa dokonywana podczas trwającej obserwacji, jak i aktywność rysunkowa po zakończonym przyjrzeniu się zróżnicowanym w kształcie i kolorystyce bryłom. Zmiany widoczne w graficznym zapisie brył, określone zostały w wyniku porównania istotnych dla danego obiektu tworzonych schematów płaskich (nieprzedstawiające, jednoelementowe, wieloelementowe) i rozwiązań przestrzennych (niekonsekwentne i konsekwentne). Poddane analizie rysunki, stały się świadectwem zachodzących zmian (aspekt rozwojowy) i umożliwiły wyznaczyć cechy dotyczące sposobów prowadzenia zapisu plastycznymi środkami wyrazu obserwowanych (obserwacja bezpośrednia i pośrednia) przez dzieci zróżnicowanych pod względem kształtu i koloru (jednobarwne, wielobarwne) brył geometrycznych.

Również, by ustalić znaczenie jakie dla sposobu rysowania obserwowanych form przestrzennych przez dzieci 6-7letnie, mają zajęcia oparte na doświadczeniu podmiotowym generującym uruchamianie procesów analizy i syntezy wzrokowej, myślenia i działania, za metodę postępowania badawczego przyjęłam eksperyment pedagogiczny (technika grup równoległych), a wspomagającą stała się analiza rysunków dzieci. Empiryczne zweryfikowanie przyjętej hipotezy dla sformułowanej tezy, o skuteczności wdrożenia zajęć aktywizujących procesy percepcyjne doznań wzrokowych oraz działania na bryłach stało się jednym z zadań zaplanowanej metody eksperymentu. Tak więc dla projektowanych badań istotnym stało się ustalenie zakresu zmian wprowadzanych przez warunki eksperymentalne w umiejętnościach rysowania przez dzieci brył.

W oparciu o prowadzoną analizę porównawczą rysunków powstających w różnych sytuacjach, takich jak: zmiana koloru brył, sposobu prowadzonych obserwacji (bezpośrednia lub pośrednia), czy wspieranie procesu edukacyjnego doświadczeniami w zakresie poznawania form przestrzennych (zajęcia autorskie) założyłam, że uzyskana wiedza może zostać wykorzystana w procesie projektowania zadań edukacyjnych na poziomie wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej a także do diagnozowania rozwoju dzieci.

---

⁵ D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia-Metodyk-Ewaluacja*, Lublin 2011, s. 83.

Osiągnięte wyniki wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Ważna dla dzieci sfera życia, w której tworzą za pomocą plastycznych środków wyrazu niewerbalne przekazy, oparta została w pierwszej części postępowania badawczego na obserwacjach i rysowaniu prostych brył geometrycznych, co pozwoliło ustalić dynamikę rozwoju form powstających graficznych zapisów. Zastosowana analiza uzyskanych wytworów umożliwiła również wskazanie charakterystycznych etapów związanych z dokonującymi się z wiekiem zmianami w graficznym zapisie brył. Dodatkowo wprowadzone podczas rysowania czynniki różnicujące sposób dokonywania obserwacji (obserwacja bezpośrednia i pośrednia) i wygląd brył (bryły białe i wielobarwne) pozwoliły ustalić wskazówki do prowadzonych na zajęciach z dziećmi działań z użyciem brył.

Zastosowany w drugiej części badań eksperyment pedagogiczny umożliwił zweryfikowanie założenia, że aktywność wspierana doświadczeniami poznawczymi, takimi jak obserwacje i działania z użyciem brył, wyraźnie wpływa na umiejętność ich rysowania przez dzieci. Jak napisała U. Szuścik, to nowe bodźce „bardziej lub mniej znane dziecku burzą jego dotychczasową równowagę w zakresie działań, doświadczeń oraz wiedzy [...] mieszają się w strefie najbliższego rozwoju, a burząc równowagę, modyfikują pseudoschematy”⁶ Dzięki wkraczaniu w nowe obszary poznawcze dziecko modyfikuje posiadaną wiedzę, przekraczając kolejne granice w dążeniu do osiągnięcia ponownego stanu stabilności wspomnianej równowagi. Przeprowadzone badania, dotyczące wspierania umiejętności tworzenia graficznych zapisów przestrzennych obiektów pod wpływem czynności uruchamiających procesy wielozmysłowego poznania, wskazują, że nastąpił wyraźny wzrost posiadanych przez dzieci zdolności w tym zakresie.

Dla założenia, że zmiany w sposobie rysowania przez dzieci obserwowanych brył przebiegają od tworzenia prostych przedstawień graficznych do rozbudowanych kształtów ukazujących skrót perspektywiczny, wyznaczyłam na drodze postępowania badawczego charakterystyczne cechy dotyczące prawidłowości zapisu plastycznymi środkami wyrazu obserwowanych brył. Przyjmując ustalone rysunkowe typy tych obiektów, w oparciu o wyniki badań jakościowych i ilościowych, wskazałam ujęcia najczęściej występujące w określonych przedziałach wiekowych. Zdecydowaną większość rysunków tworzonych przez dzieci 3-letnie charakteryzują nieprzedstawiające, bezprzedmiotowe graficzne zapisy (okres bazgroty). Drugi etap tworzenia głównie ujęć płaskich przypada na 4–7-roku życia. Większość badanych 4–5-latków, rysując kolorowe bryły, przedstawia figury płaskie o jednoelementowej budowie. W kolejnych dwóch rocznikach powstają zapisy graficzne o dwu- lub więcej- elementowych konstrukcjach ukazujących nadal płaski schemat rysunkowy bezpośrednio obserwowanych brył. Kolejny ważny etap, który rozpoczyna się już w grupie 7-latków (ok. 30%) i kontynuowany jest przez niewiele ponad połowę badanych 8-latków i nieco większą grupę 9-latków, ukazując z większą lub mniejszą poprawnością ujęcia perspektywiczne, nazwany został okresem poszukiwania trzeciego wymiaru brył. W około co trzecim rysunku wykonanym przez dzieci z dwóch najstarszych roczników zaobserwowałam ujęcia o dość wysokiej poprawności graficznego zapisu przestrzennej konstrukcji brył.

W odniesieniu do prowadzonych przez dzieci bezpośrednich obserwacji i rysowania prostych brył geometrycznych analiza materiału badawczego, jakim były graficzne obrazy brył białych i wielobarwnych, pozwala wnioskować, że umiejętność rysowania za pomocą charakterystycznych ujęć trzeciego wymiaru jest uwzględniana w pracach większości dzieci powyżej 7 roku życia. Tak więc 8 rok życia jest okresem, od którego znaczna grupa badanych z większą lub mniejszą konsekwencją wykazuje potrzebę i umiejętność rysowania tych obiektów jako formy przestrzennej.

⁶ U. Szuścik, *Znak werbalny i znak graficzny w twórczości rysunkowej dzieci*, Katowice 2006, s. 182.

W rysunkach tworzonych przez dzieci w warunkach po zakończonej wcześniejszej obserwacji brył – zarówno białych, jak i wielobarwnych – również wystąpiły ujęcia wskazujące na ich przestrzenną budowę. Jednak w tych obrazach, będących zapisami pamięciowymi, tego typu rozwiązania, w dwóch najstarszych grupach wiekowych, nie stanowiły większości ujęć. Obecność tego rodzaju umiejętności rysowania obserwuje się u blisko połowy badanych, szczególnie – prezentujących bryły wielobarwne.

Brak różnicy w rysunkach białych i widoczna różnica w obrazach wielobarwnych brył – podczas prowadzonej obserwacji a także w warunkach poobserwacyjnych – są potwierdzeniem tezy, że użyta kolorystyka przedmiotów ma znaczenie dla ich graficznego zapisu. Sformułowany wniosek, że różnorodność barwna powierzchni brył, jako jeden z wyznaczników określający formę obserwowanych przez dzieci obiektów, wpłynęła na umiejętność ich rysowania, należy uściślić, gdyż dotyczy on jedynie graficznego zapisu poszczególnych elementów, nie obejmuje natomiast wzrostu umiejętności wskazywania przez dzieci w rysunkach przestrzennej konstrukcji przedmiotu. Tak więc zastosowanie wielu barw w prezentowanych bryłach jest istotne dla poziomu umiejętności graficznego zapisu ich wieloelementowej konstrukcji (związanej z liczebnością ścian), natomiast nie ma wyraźnego znaczenia dla graficznych przekazów trzeciego wymiaru.

Kolejnym aspektem prowadzonych badań było ustalenie sposobu rysowania przez dzieci tych elementów brył, które pomimo braku ich widoczności stały się treścią zapisu graficznego. Również i w tym wypadku zróżnicowana kolorystyka obiektu przyczyniła się do wzmocnienia umiejętności rysowania niewidocznej części przedmiotu, jak np. tylna ściana lub spód bryły, za pomocą zastosowanej perspektywy rentgenowskiej. Ten typowy dla dzieci – opisany w literaturze – sposób ukazywania wynika z silnej potrzeby podzielenia się wiedzą o obiekcie, a w mniejszym stopniu zaobserwowanym wyglądem. To, „co wiem”, jest dla dzieci najistotniejsze.

Wielobarwność brył miała istotne znaczenie dla częstszego stosowania w rysunkach perspektywy topograficznej, która ułatwiała dzieciom dostrzeganie budowy obserwowanych obiektów. Ten rodzaj perspektywy występował o wiele rzadziej w pracach plastycznych powstałych w oparciu o prowadzone bezpośrednio obserwacje niż w pracach tworzonych na podstawie śladów pamięciowych (rysunkach poobserwacyjnych). Analiza danych pozwoliła ustalić, że 7 rok życia jest okresem, od którego maleje w rysunkach dzieci ilość ujęć topograficznych.

Z porównania danych odnoszących się do zdecydowanie większej liczebności rysunków ukazujących na przełomie 7 i 8 roku życia trzeci wymiar brył, a tworzonych na podstawie prowadzonych bezpośrednich obserwacji, ze znacznie niższymi wynikami dotyczącymi analizowanych prac plastycznych ukazujących przestrzenność tych przedmiotów w oparciu o zapamiętane obrazy (aktywność poobserwacyjna), można przyjąć, że od 7 roku życia wyraźnie rośnie znaczenie prowadzonej obserwacji. Tak więc 8 rok życia dzieci jest okresem, od którego znacznie częściej dokumentowany jest trzeci wymiar brył w rysunkach powstałych w wyniku bezpośredniej obserwacji – częściej niż w pracach plastycznych tworzonych w warunkach poobserwacyjnych (na podstawie zapamiętanego wyglądu).

W grupach 6–7-latków przeprowadzono eksperyment, polegający na wzbogacaniu doświadczeń poznawczych dzieci w zakresie obserwacji brył oraz działań z ich użyciem. W końcowej fazie badania porównano rysunki brył wykonanych przez uczestników grupy eksperymentalnej z wytworami pracy dzieci z grupy kontrolnej, co umożliwiło zweryfikowanie przyjętego założenia, że aktywność wspierana wskazanymi powyżej doświadczeniami poznawczymi wyraźnie wpłynie na umiejętność rysowania brył przez dzieci. Udokumentowana danymi empirycznymi analiza wykazała, że prowadzone zajęcia wpłynęły na wzrost umiejętności rysowania, w tym – z większą lub mniejszą konsekwencją –

ukazywania przestrzenności obiektów. Dzięki prowadzonym działaniom poznawczym nastąpiła wyraźna progresja nabytych umiejętności.

Dodatkowo, po zakończeniu działań edukacyjnych, w rysunkach tworzonych przez uczestników zajęć eksperymentalnych częstsza – niż w grupie kontrolnej była rezygnacja z ujęć topograficznych i jednoelementowych. Zaobserwowaną prawidłowość należy przypisać spadkowi liczby rozwiązań charakterystycznych dla ujęć płaskich i wcześniejszemu niż w grupie kontrolnej realizowaniu graficznych zapisów ukazujących przestrzenność brył.

Inny rodzaj ukazywania przestrzeni to tzw. perspektywa rentgenowska, mająca charakter prześwietlającego ujęcia, która rzadko była stosowana przez dzieci z grupy eksperymentalnej realizującej zajęcia wspierane doświadczeniami poznawczymi. Dlatego można wnioskować, że podejmowane działania edukacyjne miały wyraźny wpływ na rezygnację przez większość badanych z grupy eksperymentalnej z ujęć rentgenowskich, podczas gdy liczba tego typu przedstawień nie uległa zmniejszeniu – w stosunku do badania początkowego – w pracach plastycznych pochodzących z badania końcowego grupy kontrolnej.

Zdobyte przez dzieci doświadczenia w zakresie obserwacji brył i działań z ich zastosowaniem wyraźnie wpłynęły na rosnącą świadomość trójwymiarowej budowy przedmiotów znajdujących się w polu widzenia. Udokumentowany znaczący, w stosunku do grupy kontrolnej, przyrost umiejętności rysowania kształtów i przestrzenności bezpośrednio obserwowanych przedmiotów przez dzieci z grupy eksperymentalnej potwierdził założenie dotyczące efektywnego wspomaganie przez działalność poznawczą umiejętności tworzenia przez dzieci graficznych zapisów brył.

Poczynione ustalenia pozwalają wnioskować, że umiejętność subiektywnego postrzegania otaczającego świata przez dzieci, stymulowana działalnością poznawczą prowadzoną na konkretnych przedmiotach, może wzmocnić lepszą orientacją w rzeczywistości, usprawnić zdolności konstrukcyjne oraz proces analizy i syntezy wzrokowej (inteligencję wizualno-przestrzenną). Zaproponowane działania dydaktyczne są efektywną formą wspomaganie rozwoju dzieci w zakresie percepcji wzrokowej form przestrzennych. Eksperyment potwierdził skuteczność zaplanowanych działań edukacyjnych dla rozwoju umiejętności rysowania przez dzieci znajdujących się w ich polu widzenia przedmiotów o zasadniczej konstrukcji prostych brył geometrycznych. W oparciu o sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań ustalenia proponuję następujące postulaty dla praktyki pedagogicznej na poziomie nauczania elementarnego, zgodnie z którymi wskazane jest:

- wspomaganie rozwoju percepcji wzrokowej dzieci prowadzonymi bezpośrednimi obserwacjami form przestrzennych o zasadniczej konstrukcji prostych brył geometrycznych,
- wspomaganie rozwoju percepcji wzrokowej dzieci działalnością poznawczą opartą na aktywności po zakończonej obserwacji (poobserwacyjnej) konkretnych przedmiotów,
- stymulowanie rozwoju dzieci działalnością praktyczną prowadzoną na konkretnych przedmiotach,
- poszerzenie aktywności dzieci o czynności kształtujące zdolności konstrukcyjne,
- opracowanie modeli brył wspomagających na zajęciach prowadzenie przez dzieci obserwacji,
- opracowanie ciekawych, dostosowanych do wieku dzieci, metod i form wspierających umiejętność obserwowania przedmiotów,
- przygotowanie nauczycieli do realizacji zadań wspierających rozwój umiejętności obserwowania przez dzieci form przestrzennych.

Wiedza z zakresu działań z zastosowaniem brył i umiejętności poznawczych dzieci mogą zostać wykorzystane w procesie projektowania zadań edukacyjnych na poziomie nauczania elementarnego, a także na kolejnym stopniu do nauczania geometrii oraz

diagnozowania rozwoju. Wrażliwość wzrokowa jest ważna w nabywaniu przez dzieci doświadczeń, koncentracji uwagi, dostrzegania współzależności oraz w procesie uczenia się na kolejnych etapach edukacji, dla których tak istotna jest zachodząca dynamiczna progresja procesów poznawczych. Za pośrednictwem prowadzonych obserwacji i działań na przedmiotach można stymulować u dzieci rozwój wyobraźni przestrzennej, zdolności konstrukcyjnych, umiejętności dokonywania działań podlegających procesom polisensorycznego poznania, percepcji wizualno-przestrzennej oraz lepszego poznania i orientacji w świecie zewnętrznym.

5. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH i ARTYSTYCZNYCH

5.1. Ogólna charakterystyka działalności naukowej

Lata 1996-2003

- W okresie do uzyskania tytułu doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki moje zainteresowania badawcze oscylowały wokół rekonstrukcji wycinka rzeczywistości, jakim była edukacja plastyczna uczniów prowadzona w szkołach podstawowych na ziemiach polskich. Tematyka badawcza dotyczyła zarówno historycznego wymiaru nauczania rysunków, później przekształconych na wychowanie plastyczne, jak i współczesnych problemów dotyczących kształtowania przez nauczycieli twórczej postawy uczniów na zajęciach plastyki. Wyniki analiz artykułów z wybranych polskich czasopism pedagogicznych i przedmiotowych, publikacji naukowych, dzienników urzędowych oraz obowiązujących w różnych okresach programów i podręczników, przedstawiłam w 2003 r. w jednym opracowaniu „*Edukacja plastyczna uczniów w polskiej szkole podstawowej XIX i XX wieku*”. Zebrane w czasie badań materiały umożliwiły m.in. przygotowanie i opublikowanie następujących artykułów: *Rola nauczyciela w kształtowaniu postawy twórczej uczniów klas I-III szkoły podstawowej*, [w:] *Sztuka a świat dziecka*, red. J. Kida, Rzeszów 1996; *Zawód nauczyciela w świetle XIX-wiecznych czasopism pedagogicznych a jego współczesny model*, [w:] *Wczesna edukacja dziecka w okresie przemian i inne szkice pedagogiczne*, red. W. Szlufik, M. Królicza, Wyd. WSP, Częstochowa 1998; *Nauczyciel wobec kryzysu w twórczości plastycznej dzieci*, [w:] *Komunikacja-dialog-edukacja*, red. W. Kojs, R. Mrózek, cz. II., Uniwersytet Śląski, Cieszyn 1998. Podjęta problematyka badawcza stała się również treścią wygłoszonych na konferencjach referatów, m.in.: „*Rola nauczyciela w kształtowaniu postawy twórczej uczniów klas I-III szkoły podstawowej* (1995, Rzeszów), „*Nauczyciel wobec kryzysu w twórczości plastycznej dzieci*” (1996, Cieszyn), „*Terapeutyczna funkcja sztuki w procesie nauczania plastyki*” (2002, Zielona Góra), „*Aktywność plastyczna jako stymulator rozwoju kreatywnej postawy ucznia*” (2002, Bydgoszcz).

Lata 2003-2008

- W wyniku przeprowadzonych badań, które potwierdziły hipotezę o niewielkim zainteresowaniu nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej realizacją na zajęciach z dziećmi zadań z wykorzystaniem różnorodnych technik graficznych, przygotowałam

w 2008 r. książkę metodyczną „*Techniki graficzne w praktyce edukacyjnej przedszkoli i szkół podstawowych*”. Tematyka ta stała się również treścią opublikowanych artykułów: *Obecność technik graficznych w nauczaniu przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, [w:] *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna na początku XXI wieku. Wyzwania i konteksty*, red. M. Królicza, E. Piwowarska, E. Skoczylas-Krotla, Wyd. AJD, Częstochowa 2007; *Techniki plastyczne w praktyce przedszkolnej i klasach I-III szkoły podstawowej*, [w:] *Obszary badań naukowych w edukacji artystycznej*, red. W.A. Sacher, Wyd. WSA, Bielsko- Biała 2007. Wygłosiłam również na konferencjach referaty podejmujące tą problematykę, np: „*Obecność technik graficznych w nauczaniu przedszkolnym i wczesnoszkolnym*” (2006, Złoty Potok), „*Techniki plastyczne w praktyce przedszkolnej i klasach I- III szkół podstawowych*” (2007, Bielsko- Biała).

Lata 2004-2013

- Kolejno podjęte przeze mnie problemy badawcze dotyczyły niezbędnych w nauczaniu i wychowaniu dzieci ilustracji książkowych. Dla prowadzonych poszukiwań i analiz istotne stało się sięgnięcie do historii tego rodzaju twórczości, by uwzględnić jej zmieniający się charakter, uzależniony m.in. od możliwości technicznych, ekonomicznych i stylistycznych, a także przedstawienia jej jako środka pełniącego ważne funkcje edukacyjne i wychowawcze, ułatwiające np. prowadzenie dialogu na nurtujące dzieci tematy. Zebrany i opisany materiał badawczy zaprezentowałam w 2012 r. w monografii: „*Ilustracja a ważne i trudne tematy w książkach dla dzieci*”. Spośród artykułów poświęconych tej problematyce- wydanych w czasopiśmie oraz monografiach wieloautorskich za najważniejsze uważam: *Ilustracja książkowa dla dzieci jako czytelna kreacja świata realnego i fikcji*, [w:] *Kreatywność w edukacji elementarnej*, red. W. Szlufik, E. Piwowarska, Wyd. AJD, Częstochowa 2005; *Początki, zmienność formy i funkcji ilustracji z pierwszych uczniowskich książek do czytania (Zarys dziejów do 1939 roku)*, [w:] *Nauczyciel i uczeń we wspólnej przestrzeni edukacyjnej*, red. W. Grelowska, J. Karbowniczek, Wyd. AJD, Częstochowa 2005; *Fotografia w warsztacie ilustratora*, „Prace Naukowe AJD. Edukacja Plastyczna. Fotografia IV”, red. A. Żakowicz, Wyd. AJD, Częstochowa 2008; *Illustrations in books as important measure in sexual education of children*, [w:] *Sexualities II*, ed. D. Markova, Constantine The Philosopher University, Nitra 2009; *Use of illustrations and Pictures by a Teacher in Pre-school and Lower-primary School Education*, [w:] *Education of Tomorrow*, red. K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz, Wyd. WSH, Sosnowiec 2013. Równolegle zagadnienia wynikające z przeprowadzonych badań przedstawiłam na krajowych i zagranicznych konferencjach. Były to m.in. referaty: „*Fotografia w warsztacie ilustratora*” (2005, Koniecpol), „*Dziecięce preferencje barw ilustracji książkowych*” (2005, Toruń), „*Illustration as important measure in seksual education of children* (2008, Nitra/Słowacja), „*Udział ilustracji w prowadzeniu z dziećmi dialogu na nurtujące je tematy*” (2013, Tychy), „*Wykorzystywanie przez nauczycieli ilustracji i obrazków w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*” (2013, Zakopane).

Lata 2008-2014

- W kolejnym etapie prowadzonych badań naukowych, podjęłam problem sposobu realizacji przez nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej zadań związanych z wykorzystaniem na zajęciach technik przestrzennych. Zgodnie z założeniami sięgnęłam do wcześniejszych i współczesnych koncepcji teoretycznych *edukacji* plastycznej koncentrującej się na tychże technikach, jak i roli jaką one pełnią w praktyce edukacyjnej. Zebrany i udokumentowany materiał badawczy przedstawiłam m.in. w następujących artykułach opublikowanych w czasopiśmie i wieloautorskich monografiach naukowych: *Rzeźba*

w teorii i praktyce edukacji elementarnej, [w:] *Dziecko-uczeń w systemie edukacyjnym. Teraźniejszość i przyszłość*, red. I. Adamek, B. Muchacka, Wyd. UP, Kraków 2010; *Rzeźba wolnostojąca i płaskorzeźba w edukacji elementarnej*, [w:] *Reakcje i konteksty (w) edukacji elementarnej*, red. I. Adamek, M. Grochowalska, E. Żmijewska, Wyd. UP, Kraków 2010. Równocześnie całość materiału badawczego opublikowałam w 2014 r. w książce: *„Techniki przestrzenne w edukacji elementarnej”*. Problematyka wynikająca z podjętych badań została zaprezentowana także na krajowych i zagranicznych konferencjach. Dotyczyły one m.in. następujących tematów: *„Rzeźba w teorii i praktyce edukacji elementarnej”* (2008, Kraków), *„The ability of spatial development of children between 3 to 9 years old on the example of the topic „house”* (2010, Pardubice/Czechy), *„Sculptural techniques in case of pre-schoolers as one of the forms of constructional fun and games”* (2009, Ostrawa/Czechy), *„Kształtowanie form przestrzennych przez dzieci w wieku przedszkolnym”* (2008, Ružomberok/Słowacja), *„Teacher of pre-school and early school education as a guide to religious art”* (2012, Presov/Słowacja).

2008-2018

Równoległe od wielu lat prowadziłam analizy dziecięcych prac powstałych w wyniku plastycznego modelowania materiału miękkiego. Istotne dla podjętego tematu było zaobserwowanie i wskazanie charakterystycznych cech dotyczących umiejętności ujmowania przez dzieci 3-9 letnie kształtów z plasteliny, w tym dochodzenia do ich przestrzennych prezentacji. Podjęte badania dotyczyły ustalenia sposobów, w jaki dzieci rozwiązują problemy związane z dochodzeniem do przestrzennego ukazywania znanych i bliskich im tematów oraz czynności edukacyjnych, które wspomagają umiejętność trójwymiarowego wyrażania się za pomocą miękkich materiałów plastycznych. Dotychczasowe badania, poszerzyłam o metodę eksperymentu pedagogicznego. Na ich podstawie przygotowany został rozdział w monografii wieloautorskiej *Usprawnianie czynności manipulacyjnych oraz modelowanie przez dzieci w wieku przedszkolnym form przestrzennych*, [w:] *Tradycja i nowoczesność w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wyd. AJD, Częstochowa 2008, artykuł *„Kształtowanie przez dzieci form przestrzennych- doniesienie z badań”* („Problemy Wczesnej Edukacji / Issues in Early Education, 2015, European Reference Index for the Humanities - ERIHPlus) oraz książka *„Modelowanie form przestrzennych przez dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym”* (2018). Ponadto wnioski z badań zaprezentowałam na polskich i zagranicznych konferencjach. Do istotniejszych tematów wystąpień należą: *„Modelowanie i konstruowanie jako działalność wspomagająca rozwój sprawności manualnej”* (2009, Częstochowa), *„Plastyczne operowanie przez dzieci materiałem miękkim, jako forma zajęć przygotowujących do nauki pisania”* (2010, Hucisko), *„Wprowadzanie dzieci przedszkolnych w świat wartości estetycznych -rozwój umiejętności percypowania sztuki”* (2013, Košice/Słowacja), *„Plastyczne wytwory przestrzenne kształtowane przez dzieci w wieku przedszkolnym”* (2018, Częstochowa).

Lata 2015-2019

- Potrzebą poznania naukowego, w wyniku którego przygotowana została i opublikowana w 2019 r. monografia pt. *„Poznawanie i rysowanie brył przez dzieci w wieku 3-9 lat - ujęcie procesualne i edukacyjne”* (wskazana jako osiągnięcie naukowe), było udokumentowanie wiedzy dotyczącej rosnącej z wiekiem dzieci świadomości widzenia form przestrzennych i ich rejestrowania środkami plastycznego zapisu. Dla przebiegu zachodzących dynamicznych zmian w rozwoju rysunków wyznaczyłam charakterystyczne etapy dotyczące rodzajów tworzenia przez dzieci zapisów plastycznymi środkami wyrazu form przestrzennych znajdujących się w zasięgu wzroku obserwatora i poza jego zasięgiem (rysunek

poobserwacyjny). Dodatkowo określiłam znaczenie edukacyjnych sposobów wspierania doświadczeń poznawczych dzieci z użyciem brył, dla rozwoju umiejętności tworzenia ich graficznych zapisów. Prowadzone w tym kierunku wieloletnie badania stały się przedmiotem wystąpień na konferencjach, np.: „*Obrazowanie przez dzieci w wieku przedszkolnym przedmiotów*” (2015, Bydgoszcz), „*Rysunkowe obrazowanie bryły przez dzieci w wieku 3-6 lat – doniesienie z badań*” (2016, Zakopane), „*Charakterystyczne dla rysunków dzieci w wieku wczesnoszkolnym prezentacje stosunków przestrzennych*” (2016, Częstochowa), „*Umiejętność obserwacji i rysowania przez dzieci brył a uzdolnienia matematyczne*” (2016, Rzeszów), „*Rysunkowe odpowiedniki modelowanych brył przez dzieci w wieku przedszkolnym*” (2017, Kraków). Jednocześnie badania o charakterze pilotażowym opublikowane zostały w czasopismach znajdujących się na liście European Reference Index for the Humanities (ERIHPlus): „*Zajęcia plastyczne w klasach I-III oparte na metodzie praktycznej działalności uczniów*” („Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2015, Kraków), „*Umiejętność obserwacji i rysowania przez dzieci brył a uzdolnienia matematyczne*” („Edukacja–Technika-Informatyka” 2016, Rzeszów), „*Graficzny zapis graniastostupa obserwowanego przez dzieci w wieku 6-9 lat*” („Edukacja- Technika-Informatyka” 2017, Rzeszów) oraz w czasopismach naukowych wymienionych w części B wykazu MNISW, do których m.in. należą: „*Rysunkowe obrazowanie bryły przez dzieci w wieku 3-6 lat – doniesienie z badań*” („Pedagogika” 2016, Częstochowa), „*Wspomaganie rozwoju umiejętności modelowania form przestrzennych przez dzieci w wieku przedszkolnym*” („Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2017, Kraków), „*Rysunkowe odpowiedniki modelowanych brył przez dzieci w wieku przedszkolnym*” („Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2017, Kraków). Ponadto w zagranicznych i polskich monografiach wieloautorskich opublikowałam: „*The ability of spatial development of children between 3 to 9 years old on the example of the topic ‘house’*” [w:] *Aktualní otkázky pedagogiky, psychologie a výchovného poradenství*, red. I. Moravcová, Veteška a kol., Univerzita Pardubice 2010; „*Umiejętność obserwacji i rysowania przedmiotów znajdujących się w polu widzenia przez dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*”, [w:] *Edukacja XXI wieku. Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne*, red. N.A. Fechner, A. Zduniak, Wyd. WSB, Poznań 2015; „*Obrazowanie przez dzieci w wieku przedszkolnym obserwowanych przedmiotów*”, w: *Dziecko i dziedzictwo wybrane konteksty badań*, red. M. Nowak-Bobrowska, D. Zajac, Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2017.

Tabela 1. Zestaw publikacji pochodzących z prowadzonej w latach 1994-2019 działalności naukowo-badawczej.

Rodzaj publikacji:	Publikacje polskie	Publikacje zagraniczne	Wszystkie publikacje
Monografie autorskie	5	-	5
Książki metodyczne	1	-	1
Współredagowane monografie	4	-	4
Rozdziały w monografiach wieloautorskich	22	12	34
Artykuły z części B wykazu <i>MNISW</i> w czasopismach zindeksowanych w ERIHPlus	6		6
Artykuły z części B wykazu <i>MNISW</i>	5	-	5
Publikacje w Web of Science (czasopismo oczekuje na zindeksowanie w Web of Science)– po pozytywnych recenzjach	-	2	2
Artykuły w czasopismach i monografiach naukowych	23	12	35

Szczegółowy dorobek naukowy zaprezentowany został w załączniku 3, natomiast powyżej (Tab.1) przedstawione zostało zestawienie liczbowe dotychczasowych publikacji z uwzględnieniem ich charakteru.

W ramach prowadzonej w latach 1994-2019 działalności naukowo-badawczej opublikowałam 5 monografii autorskich, 1 książkę metodyczną, 4 współredagowane monografie, 34 rozdziały w monografiach wieloautorskich, 43 artykuły w tym 11 z części B wykazu *MNISW* oraz 2 oczekujące na zindeksowanie w Web of Science. W sumie tworzy to zestaw 92 publikacji. W dorobku naukowym posiadam również 12 opublikowanych haseł słownikowych, a także ustaliłam 18 cytowań w zagranicznych i 26 w polskich publikacjach (razem 44).

Do ważniejszych opracowań zaliczam następujące książki i rozdziały w monografiach oraz artykuły w czasopismach naukowych:

Piwowska E., 2012, *Ilustracja a ważne i trudne tematy w książkach dla dzieci*, Wydawnictwo SIM, Warszawa, ss. 204.

Piwowska E., 2018, *Modelowanie form przestrzennych przez dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza, Częstochowa, ss. 237.

Piwowska E., 2009, *Illustrations in books as important measure in sexual educations of children*, [w:] *Sexualities II*, ed. D. Markova, Constantine The Philosopher University, Nitra, s. 279-289.

Piwowska E., 2015, *Percepcja wzrokowa i obrazowanie przedmiotów przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, „Pedagogika” Wydawnictwo AJD w Częstochowie, t. XXIV, s. 377-386.

Piwowska E., 2015, *Kształtowanie przez dzieci form przestrzennych- doniesienie z badań*, „Problemy Wczesnej Edukacji / Issues in Early Education” Wydawnictwo UWM, nr 4 (31) , s. 160-168.

Piwowska E., 2016, *Rysunkowe obrazowanie bryły przez dzieci w wieku 3-6 lat – doniesienie z badań*, „Pedagogika”, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, nr 12, s. 111-120.

Piwowska E., 2016, *Umiejętność obserwacji i rysowania przez dzieci brył a uzdolnienia matematyczne*, „Edukacja- Technika- Informatyka” Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, nr 4(18), s. 90-95.

Piwowska E., 2017, *Wspomaganie rozwoju umiejętności modelowania form przestrzennych przez dzieci w wieku przedszkolnym*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 1(9), s. 161-170.

Piwowska E., 2017, *Rysunkowe odpowiedniki modelowanych brył przez dzieci w wieku przedszkolnym*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, nr 2/1(10), s. 127-138.

Piwowska E., 2019, *Ability of children to draw and spatially model “a tree”*, "Społeczeństwo, Integracja, Edukacja - SIE2018" (Łotwa) (oczekuje na zindeksowanie w Web of Science) po pozytywnych recenzjach.

Przygotowałam również recenzję wydawniczą dla Wydawnictwa Akademii im. Jana Długosza, książki „*Mateczniki plastyki – wyspy inspirujących technik*” red. Marzena Bogus, Wyd. Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa 2018, ss. 329. ISBN 978-83-7455-562-3

Ponadto w latach 2005-2017 byłam kierownikiem grantów (projekty indywidualne i zespołowe) uczelnianych:

GU/WP /46/2005- 2006, temat: *Praktyczny Wymiar ilustracji książkowej dla dzieci;*

GU/WP/38/2006–2007, temat: *Techniki graficzne wyzwajające twórczą postawę dzieci w przedszkolnej i szkolnej edukacji;*

GU/RP/WP/29/2009–2010, temat: *Techniki przestrzenne w teorii i praktyce edukacyjnej dzieci w wieku od 3-9 roku życia;*

GU/RP/WP/61/2010-2011, temat: *Rzeźba jako środek edukacji elementarnej;*

DS/WP/6099/2014, temat: *Funkcjonowanie zawodowe nauczyciela w obliczu zachodzących zmian oraz podejmowanie działań w zakresie edukacji czytelniczej, medialnej, muzycznej i plastycznej z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym (projekt zespołowy);*

DS/WP/5130/2015, DS/WP/6007/2016, temat: *Percepcja i umiejętności plastyczne dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym;*

DS/WP/5123/2017, temat: *Swobodna i kierowana ekspresja plastyczna dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym.*

5.2. Działalność dydaktyczna

Będąc pracownikiem Instytutu Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej (zatrudnienie w pełnym wymiarze godzin) prowadzę dla słuchaczy kierunku Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna (studia stacjonarne i niestacjonarne) następujące zajęcia: Teoretyczne podstawy edukacji przez sztukę, Metodyka edukacji plastycznej w przedszkolu i klasach I-III, Podstawy wiedzy o sztuce, Percepcja sztuki oraz Seminarium dyplomowe licencjackie i magisterskie.

Ponadto na studiach podyplomowych Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna prowadzę zajęcia: Edukacja plastyczna w przedszkolu i klasach I-III.

Wyżej wspomniane seminaria prowadzę od 2001 r. i –przykładowo- w okresie ostatnich pięciu lat byłam promotorem 86 prac licencjackich i ok. 87 magisterskich, a także recenzentem 24 prac licencjackich i magisterskich.

Inne formy pracy ze studentami:

- warsztaty plastyczne dla dzieci pod hasłem „*Rozumieć sztukę*” zorganizowane wraz z grupą studentów III roku kierunku Nauczanie Początkowe w Wyższej Szkole

Pedagogicznej w Częstochowie (obecnie UJD) w ramach Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. „*Współczesne wyzwania wobec edukacji elementarnej*” (2004),

- uczelniane wystawy studenckich prac plastycznych pt. „*Rzeźba wśród nas*” (2008), „*Maski*” (2009)
- opieka nad Studenckim Kołem Naukowym „*Edukacja Plastyczna*” (2012-2014)

5.3. Działalność związana ze współpracą międzynarodową

Działalność naukowa

-2005-2018, czynny udział w 11 międzynarodowych konferencjach organizowanych przez Uniwersytety w: Kijowie (Ukraina) - 2005, Ružomberku, Nitrze (Słowacja) - 2008, Ostrawie (Czechy) - 2009, Pardubicach (Czechy) - 2010, Ružomberku, Preszovie (Słowacja)- 2012, Preszovie, Koszycach (Słowacja)- 2013, Łucku (Ukraina) - 2017, Ružomberku (Słowacja) – 2018 ;

-2013 (10.10), wygłoszenie referatu na Wydziale Pedagogicznym Matej Bel University w Bańskiej Bystrzycy (Słowacja). Temat wystąpienia: „*Etapy rozwoju rysunku dzieci i młodzieży*”;

-2012-2013, udział w projekcie: Разработка модели системы здоровьесбережения младших школьников- Rosyjski Uniwersytet Kooperacji, Moskwa. W jego wyniku opublikowano: Piwowarska E., Ordon U., *Компетенции руководителя образовательного учреждения в контексте здоровьесбережения детей дошкольного и младшего школьного возраста в Polsce*, [w:] *Руководитель образовательной организации в условиях модернизации образования*, red. E.E. Вяземский i inni, Moskwa: 2013.

-od 2017-do chwili obecnej, członek Rady Wydawniczej czasopisma edukacyjnego (działalność przedszkola i szkolnictwa podstawowego, problemy metodologiczne w tematyce związanej z technologią): „*Интерактивное образование Информационно-публицистический*” Moskwa УДК 37.013, ISSN 2587-6171

-2018, realizacja trzymiesięcznego zagranicznego stażu naukowego na Uniwersytecie Katolickim w Ružomberku w terminie 20.08-21.11.2018 r. Podjęte w tym czasie badania dotyczyły sposobów przygotowywania dzieci w wieku wczesnoszkolnym do percypowania dóbr kultury oraz tworzenia o niej zapisów graficznych, jako uniwersalnych komunikatów niewerbalnych.

Ponadto w ramach współpracy i prowadzonych z naukowcami zagranicznymi badań opublikowałam współautorskie –wraz z U. Ordon i J. Zentko (Słowacja)- artykuły: *Zajęcia techniczne i edukacja plastyczna w opiniach nauczycieli wychowania przedszkolnego; Różnice między zajęciami technicznymi a plastycznymi dostrzegane przez nauczycieli wychowania przedszkolnego* („Edukacja- Technika- Informatyka”, kwartalnik naukowy nr 4(26), 2018). Kolejna publikacja w przygotowaniu.

Działalność dydaktyczna

Udział w programie ERASMUS I ERASMUS +

-2012, Uniwersytet w Ružomberku, Słowacja, tematy wykładów: *Techniki graficzne i przestrzenne jako jedna z form aktywności twórczej dzieci; Rola architektury i sztuki sakralnej w przygotowaniu dzieci do percypowania dzieł plastycznych; Rysunek dzieci odzwierciedleniem ich wiedzy o świecie;*

-2014, Uniwersytet Palackeho w Ołomuńcu, Czechy, temat wykładu i warsztatów: *Ilustracja jako komunikat obrazkowy i środek edukacyjny; Techniki przestrzenne w edukacji (warsztaty);*

-2016, Uniwersytet Katolicki w Ružomberku, Słowacja, tematy wykładów i warsztatów: *Rozwój percepcji wzrokowej i obrazowanie obserwowanych przez dzieci w wieku 3-9 lat przedmiotów; Rola nauczycieli i rodziców w aktywizowaniu uczniów klas I-III do twórczości plastycznej i percypowania sztuki; Twórczość plastyczna z wykorzystaniem technik przestrzennych (warsztaty) ;*

-2017, Uniwersytet Katolicki w Ružomberku, Słowacja, temat wykładu i warsztatów: *Aktywizowanie dzieci do podejmowania twórczych działań oraz poznawania sztuki rodzimej i światowej; Techniki plastyczne płaskie i przestrzenne – działania twórcze i odtwórcze (warsztaty) ;*

-2018, Uniwersytet Katolicki w Ružomberku, Słowacja, tematy wykładów: *Obrazowanie przestrzennych form przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym; Działania aktywizujące twórczą wyobraźnię; Techniki przestrzenne w edukacji plastycznej;*

Udział w projekcie finasowanym ze środków unijnych :

-2011-2015, Europejski Fundusz Społeczny „*WSL liderem w efektywnym kształceniu nauczycieli*“ zrealizowany w Wyższej Szkole Lingwistycznej w Częstochowie. W ramach projektu wygłosiłam wykład na temat: *Rozwój rysunku dzieci w wieku 2-12 lat (Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie, 16.12.2013)*. Ponadto w szkołach będących partnerami projektu pełniłam rolę Uczelnianego Opiekuna Praktyk Pedagogicznych;

5.4. Działalność organizacyjna i społeczna (środowiskowa)

Działalność organizacyjna i pełnione funkcje

2005-2008, 2017-2019, członek Rady Wydziału

2005-2008, 2013-2019, członek Rady Instytutu

2006-2007, Współautor Programu Studiów Podyplomowych AJD „Opieka nad dzieckiem w Unii Europejskiej”, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

2006-2011, członek Rady Programowej Kolegium Nauczycielskiego w Bytomiu

2006-2011, kierownik Zakładu Nauczania Początkowego w Kolegium Nauczycielskim w Bytomiu

2007-2019, koordynator Praktyk Studenckich w Instytucie Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej

2016-2017, kierownik Zakładu Edukacji przez Sztukę AJD

2015-2019, zastępca Przewodniczącej Komisji Rewizyjnej i członek Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (oddział w Częstochowie)

2017-2019, członek Wydziałowej Komisja Oceniającej Wydziału Pedagogicznego AJD/UJD

2018, przewodnicząca zespołu przygotowującego *Wniosek o utworzenie kierunku Edukacja Przedszkolna i Wczesnoszkolna*.

2018, członek zespołu przygotowującego *Wniosek o przyznanie uprawnienia do nadawania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie: pedagogika*.

2019, członek zespołu przygotowującego *Wniosek o utworzenie kierunku studiów jednolitych magisterskich Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna*.

2017-do chwili obecnej, zastępca dyrektora Instytutu Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej UJD

Członkostwo w radach czasopism naukowo-dydaktycznych:

2006–2009, członek Rady Programowej czasopisma „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, WOM i AJD, Częstochowa, (ISSN 1896-2327)

2008-2013, członek Rady Wydawniczej „Bytomskich Zeszytów Pedagogicznych”, Kolegium Nauczycielskie w Bytomiu, Bytom (ISBN 978-83-930225-3-3)

Organizacja konferencji naukowych

Członek Komitetu naukowego, przewodniczenie sekcjom:

Międzynarodowa konferencja naukowa nt. „*Współczesne strategie edukacji dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*”, kwiecień 2008, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Hucisko (członek komitetu naukowego);

Symposium Naukowe nt. *Współczesny system edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – kierunki zmian i edukacji*, 26-27.05.2009, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa -Hucisko (członek komitetu Naukowego);

„Wychowanie i kształcenie dzieci“ IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. „*Współczesne wyzwania wobec edukacji elementarnej*“, 22.11.2011, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa (członek komitetu naukowego i przewodnicząca sekcji);

V Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. *Współczesne wyzwania wobec edukacji elementarnej*, 20.05.2014 Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa (członek komitetu naukowego);

„Wielowymiarowość w edukacji elementarnej“ VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. *Współczesne wyzwania wobec edukacji elementarnej*, 07.05.2018, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa (przewodnicząca sekcji 4)

Członek Komitetu organizacyjnego

Międzynarodowe Sympozjum Naukowe nt. *Edukacja dzieci 5-6 letnich w nowych uwarunkowaniach oświatowo-prawnych*, Instytut Edukacji przedszkolnej i szkolnej, 30.11-01.12.2010, Akademia im. Jana Długosza, Hucisko k/Częstochowy.

Międzynarodowa konferencja naukowa nt. *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna na początku XXI wieku – wyzwania i konteksty*, 25-26 października 2006, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Złoty Potok.

Międzynarodowa Konferencja nt. *Jurajskie inspiracje w edukacji przedszkolnej i szkolnej*, 9-10.10.2012, Akademia im. Jana Długosza, Hucisko k/Częstochowy.

Działalność społeczna (środowiskowa)

- wielokrotny juror lokalnych konkursów plastycznych organizowanych w przedszkolach na terenie Częstochowy oraz kilkunastu konkursów plastycznych dla dzieci o zasięgu krajowym, m.in.: VI i VII Ogólnopolski konkurs twórczości plastycznej „*Moja rodzina*“ (2006, 2007, MDK, Częstochowa), XII Ogólnopolski konkurs twórczości plastycznej „*Cztery pory roku na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej*“ (2007, MDK, Częstochowa);

- udział w pracach komisji konkursu literacko-plastycznego zorganizowanego przez Bibliotekę Pedagogiczną w Częstochowie (15.02.2012);

- realizacja -wraz z grupą studentów UJD- zajęć aktywizujących procesy poznawcze, wyobraźnię dzieci oraz umiejętność współpracy w grupie (w ramach ŚLĄSKIEGO FESTIWALU NAUKI, Katowice, 2019).

5.5. Zdobyte doświadczenie zawodowe, ukończone w ramach podnoszenia kwalifikacji studia oraz działalność artystyczna

Zdobyte doświadczenie zawodowe:

- 1985-1987 - nauczyciel, Szkoła Podstawowa nr 52 w Dźbowie
1987-1990 - nauczyciel, Młodzieżowy Dom Kultury w Częstochowie
1990-1991 - nauczyciel, Szkoła Podstawowa nr 50 w Częstochowie
1996-2001 - nauczyciel, Zespół Szkół im. W.S. Reymonta w Częstochowie
2004-2004 - nauczyciel, Katolicka Szkoła Podstawowa w Częstochowie
2008-2015 - nauczyciel, Kolegium Nauczycielskie w Bytomiu

Studia ukończone w ramach podnoszenia kwalifikacji:

- 2015-2016 Studia podyplomowe: *Zarządzanie w oświacie i edukacji*,
Wyższa Szkoła Lingwistyczna w Częstochowie
2013-2014 Studia podyplomowe: *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna*,
Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Łodzi
1996-2000 Studia doktoranckie - Uniwersytet Opolski w Opolu

Działalność artystyczna:

Udział w wystawach:

Wystawa indywidualna

- 1993- Teatr Dramatyczny im. A. Mickiewicza, Częstochowa

Wystawy zbiorowe (uwaga: **bold** oznacza ekspozycje międzynarodowe)

- 1995- *Absolwenci-dzisiaj*, Biuro Wystaw Artystycznych, Częstochowa
- 1996- **XI Wystawa Sztuki Miniaturowej, Toronto (Kanada) -Honorowe wyróżnienie**
- 2005- *Z szuflady*, Galeria Ośrodka Promocji Kultury „Gaude Mater”, Częstochowa
- 2008- *Marzyciele*, IX Festiwal Sztuki Wysokiej, Galeria Sztuki Użytkowej „Stalowe Anioły”, Bytom
- 2009- *Ciepłym skojarzeni*, X Festiwal Sztuki Wysokiej, Galeria Sztuki Użytkowej „Stalowe Anioły”, Bytom
- 2010- *Sześć Światów*, Młodzieżowy Dom Kultury, Częstochowa
- 2013- *GRAND FINITO* czyli 222 wystawa w Galerii Ośrodka Promocji Kultury, OPK „Gaude Mater“, Częstochowa
- 2013- XIV Festiwal Sztuki Wysokiej, Galeria Sztuki Użytkowej „Stalowe Anioły”, Bytom
- 2014- **Międzynarodowa wystawa „Projekt Miasto“, Muzeum Częstochowskie, Częstochowa**
- 2017- *M jak Morze 4*, Centrum Aktywności Twórczej, Ustka
- 2018- *Horyzonty*², Galeria Sztuki Współczesnej, Kielce

Projekty graficzne i ilustracje:

- PIWOWARSKA E. -projekt okładki- [w:] *Kreatywność w edukacji elementarnej*, red. W. Szlufik, E. Piwowarska, AJD, Częstochowa 2005; (ISBN 83-7098-930-6)
- PIWOWARSKA E. - ilustracje do tekstu autorskiego - *Uwolnij wyobraźnię i nie daj się nudzić* [w:] „*Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*” 2007, nr 2, s.nlb; (ISSN 1896-2327)
- PIWOWARSKA E. - ilustracje do tekstu autorskiego - *Ospowaty poniedziałek*, [w:] „*Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*” 2007, nr 3, s. nlb; (ISSN 1896-2327)
- PIWOWARSKA E. - ilustracje do tekstu autorskiego - *Tydzień później* [w:] „*Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*” 2007, nr 4, s. nlb; (ISSN 1896-2327)
- PIWOWARSKA E. -projekty okładek- „*Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*” 2007, nr 1-13, s. nlb; (ISSN 1896-2327)
- PIWOWARSKA E. -projekt okładki- *Kierunki przeobrażeń współczesnej edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, red. A. Skowrońska, C. Langier, Częstochowa 2006/07; (ISBN 83-916802-2-3)
- Materiał ilustracyjny na okładce książki: PIWOWARSKA,E.: *Ilustracja a ważne i trudne tematy w książkach dla dzieci*, Warszawa: SIM, 2012; (ISBN 978-83-928305-4-2)

5.6. Nagrody i wyróżnienia

Nagrody otrzymane za szczególne osiągnięcia w pracy:

- 2001, Nagroda II stopnia Rektora WSP w Częstochowie;
- 2009, Nagroda III stopnia Rektora AJD w Częstochowie;
- 2015, Nagroda I stopnia Rektora AJD w Częstochowie;
- 2017, Nagroda III stopnia Rektora AJD w Częstochowie.

Wyróżnienie za działalność artystyczną:

- 1996- Honorowe wyróżnienie na XI Wystawie Sztuki Miniaturowej, Toronto (Kanada)

Nagroda za opiekę artystyczną:

- 1997- nagroda za inspirację i opiekę artystyczną nad uczestnikami Ogólnopolskiego Konkursu Plastycznego pt. „*Twórczość plastyczna inspirowana muzyką dawną*”, Kalisz

Szczegółowy wykaz opublikowanych prac naukowych został przedstawiony w załączniku 4.

Ewa Piwowarska